

КРАВЧЕНКО СЕРГІЙ ПЕТРОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
директор Центру заочного та дистанційного навчання,
доцент кафедри загальнотеоретичної юриспруденції,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОГО ДИСКУРСУ

Мова юридичного дискурсу являє собою один з найбільш своєрідних кодів, що традиційно використовуються в інституціональному середовищі. Його унікальність виражається у широкому використанні поняттєво-змістовних мовних засобів (термінів), кліше й канцеляризмів, відсутністю експресивних засобів, складністю синтаксичних структур, стійким використанням обмеженого спектру жанрово-стилістичних засобів, низкою контекстуальністю. Увесь характерний для юридичного дискурсу «набір» мовних і стилістичних засобів, а також типів мовленнєвих актів свідчить про їхню підпорядкованість меті юридичного дискурсу – нормалізації відносин між індивідами. Так, юридичні терміни містять у собі точну інформацію про ключові об'єкти юридичного дискурсу – про право, норму, справедливість, правопорушення, санкції і т.д. Однозначність, константність використання, експресивна нейтральність – ці та інші якості юридичної термінології, по-перше, дозволяють провести безпосередні аналогії з науковими термінами, апо-друге, дозволяють закріпити за об'єктами дискурсу певні тлумачення й уявлення, уникаючи, таким чином, небажаних інтерпретацій і строго позначаючи галузь, зміст і характер дії права.

Мова юридичного дискурсу – яскравий приклад інституціонального коду. Закон презюмує, що кожен знає закон, але складність і специфічність юридичної мови робить його недоступним для тих, хто його знає. Незважаючи на спроби представників юридичної професії в різних країнах спростити і модернізувати виклад нормативних актів, дослідники схиляються до думки, що підтримка спеціальної правничої мови може бути виправдано.

Мовні одиниці й засоби юридичного дискурсу утворюють у своєму роді герметичну систему, що не завжди має аналоги (наприклад, «повов», «презумпція», «правореалізація») або, що має «хибні аналоги» у повсякденній мові (наприклад, «держава», «свідок», «ризик»). Ця обставина не лише ускладнює розуміння «мови права» «рядовим» реципієнтом. Мова юридичного дискурсу займає домінуючу позицію стосовно мови побутового дискурсу: тільки інституційно закріплене трактування юридичних термінів уявляється правильним, у той час як повсякденна інтерпретація апріорі номінується як невірна. Значимим, що не тільки незнання, але й нерозуміння закону «не звільняє від відповідальності». Проте, обсяг понять, що виражаються через юридичну терміносистему, має відношення до певної реальності, яку сприймають і описують як юристи-фахівці, що володіють знаннями вірної (тобто легітимної й прийнятої в рамках певної юридичної культури) інтерп-

ретації термінів, так і неспеціалісти, «користувачі» юридичних текстів. Обсяг понять юридичних термінів може бути вужчим об'єму понять аналогічних повсякденних лексичних одиниць (наприклад, «порушення норми», «порядок», «спростування») або не збігатися з ним (наприклад, «держава», «справа» або «мотив»). Мова юридичного дискурсу фіксує свого роду примат юридичної над повсякденною картиною світу, а це безпосередньо характеризує орієнтацію юридичного дискурсу на реалізацію мети нормування суспільних відносин. Мовна система юридичного дискурсу виражає деякий ідеал суспільного устрою і суспільних відносин, відповідно до якого реалізуються дискурсні стратегії конструювання і реконструювання соціальної реальності.

Західні дослідники застосовують поняття «репрезентації» стосовно до відносин між юридичною і побутовою мовою [1, с. 77].

Шотландський учений А. Філіпс у книзі «Юридична мова» виправдовує перетворення звичайної мови в спеціальний дискурс для цілей правової системи. «При використанні законодавцем мови, призначеної для створення погодженого й внутрішньо несуперечливого зводу законів, який буде перебувати у відносинах репрезентації до побутової мови, законодавець може вважатися представником народу» [2, с. 118].

Однак, сприймати правничу мову виключно як мову для спеціальних цілей (англ. language for special purposes) не зовсім вірно, тому як сфера впливу юридичного дискурсу виходить за рамки професійного спілкування. Тобто, правнича мова так чи інакше проникає в повсякденне життя, а тотальність комунікативної дії включає в сферу функціонування юридичної мови непрофесійних реципієнтів [3, с. 56].

Розуміння, усвідомлення закону, а потім і реакція на нього відбувається поза рамками законодавчого тексту. Проходячи через багаторівневе тлумачення, юридичний дискурс безпосередньо виходить у публічний простір і зазнає медіатизації. Під медіатизацією будемо розуміти «поширення впливу медіа на найважливіші області соціального життя і зворотний процес залучення в інформаційну сферу різних сторін суспільної діяльності, тобто створення зон перетинання медіа та соціальних феноменів» [4, с. 179]. Соціальна інтеграція тексту закону відчувається за допомогою комунікації. Медіа у свою чергу вербалізують і фіксують цю комунікацію на своїх носіях і роблять акт комунікації публічним. Тобто, юридичний медіадискурс утворює зони перетинання – особистого права, політики та економіки. У той же час питання прав і свобод, вчинку і відповідальності, провини, справедливості та істини базуються на принципах моралі та моральності і беруть свій початок у релігійному дискурсі.

Схожість юридичного і релігійного дискурсу відзначають вітчизняні та закордонні автори. Говорячи про труднощі сприйняття юридичних текстів, слід відзначити «необхідність допомоги адресатам в [їх] інтерпретації та розумінні. Цю роль виконують юристи-професіонали, виступаючи медіаторами юридичної комунікації. Ця обставина дозволяє зрівняти юридичний дискурс із релігійним: примітно, що в обох випадках у якості адресанта виступає сам текст (Сакральний текст – у релігійному й Закон – у юридичному дискурсах), а «уповноважені суб'єкти»

(юристи й священнослужителі) – у якості комунікаційних посередників» [3, с. 100].

Як бачимо, сакралізація тексту закону відбувається в різних мовах і культурах, саме це ріднить юридичний дискурс із дискурсом релігійним. Але це лише одна із причин, друга – стилістична, семантична, термінологічна неясність правничої мови. При цьому юридична комунікація, практично позбавлена зворотного зв'язку, має безпосередній вплив на адресата. Те, що адресат не впорався з декодуванням акту комунікації, не звільняє його від відповідальності.

Комунікація базується на прагненні до взаєморозуміння, а медіатизація юридичного дискурсу – це спроба людини розшифрувати складний код юридичного дискурсу, зрозуміти своє місце в цьому дискурсі, і, по можливості, налагодити комунікацію. Юридичний дискурс, як і більшість інституціональних дискурсів, являє собою закриту систему. Інституціональне середовище – це сфера спілкування «для своїх», з особливими правилами та специфічною мовою. Медіатизація юридичного дискурсу створює особливу область соціального життя, у якому юридичні категорії поширюються за допомогою медіа серед непрофесійних учасників дискурсу.

Список використаної літератури:

1. Hodge, B., Kress, G. Social semiotics. – Cambridge: Polity Press. – 1988. – P. 189.
2. Alfred Phillips. Lawyers' language. How and why legal language is different. – Routledge Taylor & Francis Group. – London, New York. – 2003. – P. 200.
3. Кожемякин Е.А. Дискурсный подход к изучению институциональной культуры / Е.А. Кожемякин / Моногр. – Белгород: Изд-во БелГУ. – 2008. – С. 244.
4. Клупина Н. И. Дискурс и стиль: пути и перекрестки современной лингвистики // Дискурс и стиль: теоретические и прикладные аспекты: колл. монография. – М., 2014. – С. 239.

Ключові слова: правнича мова, юридичний дискурс, мова юридичного дискурсу, юридична термінологія, юридична комунікація, тлумачення права, юридичний медіадискурс.

Ключевые слова: юридический язык, юридический дискурс, язык юридического дискурса, юридическая терминология, юридическая коммуникация, толкование права, юридический медиадискурс.

Key words: legal language, legal discourse, language of legal discourse, legal terminology, legal communication, interpretation of law, legal media discourse.